

*ПРЕГЛЕД / ОБЗОРИ И РЕЦЕНЗИИ /
SURVEY AND BOOK REVIEWS*

Мария Йовчева (София, България)

И СЛЕД КАТО СИ ОТИДЕ, ТОЙ ОСТАВА.

В ПАМЕТ НА ПРОФ. ГЕОРГИ ПОПОВ (15.07.1943–8.04.2023)

На 8 април 2023 г. (Лазарова събота) завинаги ни напусна проф. дфн Георги Попов. Славистиката загуби един блестящ учен химнолог, проникновен прочувател на старобългарското книжовно и културно наследство, който наложи по-високи стандарти за изследване на средновековните текстове и разчупи схващания, установени още от зората на научните занимания в полето на кирило-методиевската проблематика.

Георги Попов е роден на 15 юли 1943 г. в Асеновград в потомствено свещеническо семейство. Завършва Духовната семинария в София (1963) и специалност „Българска филология“ в Софийския университет (1970). Неговият професионален път започва в Института за български език като аспирант през 1973 г., където израства до длъжност ст. н. с. II ст. (доцент) през 1989 г. Продължава научната си кариера в Кирило-Методиевския научен център към БАН, в който придобива длъжността професор през 2001 г., а от 2002 г. става професор и в Богословския факултет на Софийския университет. За фундаменталния си труд върху триодните произ-

ведения на Константин Преславски той получава научната степен „Доктор на филологическите науки“ (1987).

Георги Попов принадлежи към достойните представители на онова поколение, което през последните десетилетия на миналия век изгради нов модерен облик на славистичната медиевистика. Заедно със Стефан Кожухаров и

Климентина Иванова бе сред първите български изследователи, които положиха проучванията върху старобългарската книжнина в необходимия им богослужебен контекст. Започнал като историк на българския език с изучаване на *Битолския триод* (XII в.), той не се ограничи до чисто лингвистичния подход към средновековните паметници. Обърна се към литургическата поезия, в която най-сполучливо оползотвори филологическата си и богословска компетентност в съчетание със свойствената му прозорливост, базирана върху дълбокото познаване на функционирането на богослужебните текстове във византийско-славянския свят. Неговите постижения в областта на старобългарската химнология¹, които са отразени в две

¹ Вж. обобщаващите статии: П о п о в, Г. *Проблеми и задачи на изследванията върху Кирило-Методиевското химнографско наследство*. – В: Проблеми на Кирило-Методиевото дело и на българската култура през IX–X в. (= Кирило-Методиевски студии. Кн. 17). София, 2007, с. 35–44; П о п о в, Г. *Византийската химнографска традиция и песнотворческите прояви на Кирило-Методиевите ученици*. – В: Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. София, 2002, с. 397–406; Р о р о в, G. *Das hymnographische Werk von Methodius Schuler Konstantin von Preslav*. – In: Symposium Methodianum. Beiträge der Internationalen Tagung in Regensburg (17. bis 24. april 1985) zum Gedenken an den 1100. Todestag des Hl. Method. Neuried, 1988, p. 513–520; Р о р о в, G. *The Contribution of the Disciples of Ss. Cyril and Methodius in Hymnography-Hymnology*. – In: Κύριλλος και Μεθόδιος: Παρακαταθήκες πολιτισμού. Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου “Н πολιτισμική κληρονομιά του έργου των Αγίων Κύριλλου και Μεθόδιου ως παράγοντας ενότητας με τους λαούς της Ν.Α. Ευρώπης” (Αμύνταιο 21–22 Μαΐου 2010). Θεσσαλονίκη, 2012, p. 103–116.

основополагащи монографии², съавторство на книга за св. Климент Охридски³, многобройни студии (някои със стойност на монографии) и статии⁴, многократно са получили подобаващата им оценка от колегията⁵. Той остави името

² П о п о в, Г. *Триодни произведения на Константин Преславски* (= Кирило-Методиевски студии. Кн. 2). София, 1985; П о п о в, Г. *Старобългарска църковна поезия за Рождество Христово и Богоявление*. Книга първа. Климента пясни. София, 2013.

³ С т а н ч е в, К., Г. П о п о в. *Климент Охридски. Живот и творчество*. София, 1988.

⁴ Сравнително пълна библиография на публикациите на Г. Попов се намира в юбилейния сборник *Пъinne малo гeургню. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов*. София, 2010, с. 13–20; и у Й о в ч е в а, М. *Разгадател на вековни тайнописни послания (Проф. Георги Попов на 65 години)*. – *Palaeobulgarica*, 32 (2008), № 3, с. 107–115; Й о в ч е в а, М. *Професор Георги Попов на 75 години*. – *Palaeobulgarica*, 43 (2019), № 2, с. 75–81; Т у р и л о в, А. *Попов, Георгий Атанасов*. – В: Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 464.

⁵ Оценка на изключителната значимост на научното дело на Георги Попов вж. у Г р а ш е в а, Л. *Попов, Георги Атанасов*. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 3. София, 2003, с. 212–215; К р и в к о, Р. *Славянская гимнография IX–XII вв. в исследованиях и изданиях 1985–2004 гг.* – *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 50 (2004), p. 204–205; Й о в ч е в а, М. *Разгадател на вековни тайнописни послания...*, с. 107–115; Т у р и л о в, А. *Открытие как научная судьба*. – В: *Пъinne малo гeургню...*, с. 7–11; С т а н ч е в, К. *Приносът на Георги Попов за изследването на старобългарската и старославянската поезия*. – В: *Пъinne малo гeургню...*, с. 21–29; С т а н ч е в, К. *Иследования в области средновековной литературы православного славянства* (= *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne*, 7). Kraków, 2012, p. 89–94; И л и е в а, Т. *Старобългарското химнографско наследство в изследванията на проф. Георги Попов, или Словеса хвална*

си като „основател древнеславянской гимнологии как научной дисциплины“ (Анатолий Турилов)⁶ и основател на „славянската акростихология“ (Роланд Марти)⁷. Именно научното дело на Георги Попов установи за десетилетия напред приоритетите и перспективите в диренията върху старобългарската поезия. Така че, ако се изготви една бъдеща периодизация на изследванията по славянска химнология, в нея буквално мо-

краегранесна Георгну пьснословцоу богодхновеньномуу. – Старобългарска литература, 57–58 (2018), с. 11–24; Станчев, К. *Творчеството на св. Климент Охридски в научните изследвания и издания през последните 30 години (1986–2016)*. – В: Св. Климент Охридски в културата на Европа. София, 2018, с. 30–52; Йовчева, М. *Професор Георги Попов на 75 години...*, с. 75–81; Турилов, А. *Попов, Георгий Атанасов...*, с. 461–464. Срв. също и рецензиите за книгите на Г. Попов: Влахова, Е. – *Slavia*, 55 (1986), № 4, р. 408–411; Добрев, Ив. *Старобългарското химнографско наследство в светлината на едно ново откритие*. – *Palaeobulgarica*, 11 (1987), № 2, с. 122–128; Станчев, К. – *Старобългарска литература*, 20 (1987), с. 162–165; Келлер, Ф. – *Anzeiger für Slavische philologie*, 18 (1987), р. 164–168; Христова, И. *Нов значителен принос към Климентовата проблематика*. – *Palaeobulgarica*, 15 (1991), № 1, с. 120–121; Динев, П. – *Старобългарска литература*, 27 (1994), с. 122–125; Шнитер, М., Д. Чешмеджиев. – *Език и литература*, 49 (1994), с. 136–138; Йовчева, М. – *Scripta&e-Scripta*, 13 (2014), с. 286–290; Койчева, Р. – *Старобългарска литература*, 49–50 (2014), 229–238; Христова - Шомова, И. *Към Витлеем ума си да насочим*. – *Palaeobulgarica*, 39 (2015), № 1, с. 98–104.

⁶ Турилов, А. *Попов, Георгий Атанасов...*, с. 461.

⁷ Marti, R. *Horizontal und vertikal: Akrostichis in der Frühzeit des slavischen Schrifttums*. – В: *Пъвне малло гешргну...*, с. 35.

гат да се обособят два основни етапа: до Георги Попов и след него.

Изпод пепелта на вековна забрава българският учен изрови живи въглени – сведения и доказателства за песнотворческото дело на учениците на Светите братя Кирил и Методий в България. Работата му върху голям кръг славянски химнографски ръкописи от различен произход и с широка хронология (XI–XVII в.) доведе до уникални находки с твърдо засвидетелствано авторство чрез акростих⁸. Той идентифицира и проучи масивен корпус от старобългарски творби, създадени в края на IX – началото на X в. След първото откритие на пълен цикъл великопостни три- и четирипеснеци, обединени от единствен по рода си мегаакростих – фраза от 18 стиха, с начало *Гранесх дьбра константнова*, Георги Попов се насочи и към ръкописните минеи. Плодотворната му методология се увенча с разпознаване на оригинални служби и цикли в състава и на тази химнографска книга. В резултат той очерта немислимия дотогава обхват на авторския дял на св. Климент Охридски и Константин Преславски в репертоара за найпочитаните християнски празници и паметни от неподвижния и подвижния църковен кръг. Чрез своите изследвания

⁸ За химнографските открития цялостна представа дава систематизираната таблица, първоначално изготвена съвместно от Красимир Станчев и Мария Йовчева и доразвита в по-късните публикации на Йовчева (Йовчева, М. *Златният век на старобългарската химнография*. – В: *Българският Златен век. Сборник в чест на цар Симеон Велики (893–927)*. Пловдив, 2015, с. 277–300; Ювсхева, М. *Medieval Bulgarian Liturgical Poetry (9th–10th Century): Byzantine Models and Specifics of Slavonic Original Works*. – In: *Medieval Bulgarian Art and Letters in a Byzantine Context*. Sofia, 2017, р. 390–419).

далеч надхвърли тогавашните сравнително стеснени виждания за преводаческата и литературната дейност на преславския епископ и го изведе като една от най-дейните фигури в полагането на старобългарската литургическа книжнина, преводач на Триода и съратник Климентов в превода на Минея⁹. Георги Попов упълни представите за просветната и книжовната мисия на св. Климент Охридски, като разкри забележителното му участие в създаването на славянската версия на химнографските сборници¹⁰. Неговите открития не само

добавиха основни щрихи към цялостната картина, но буквално пренаписаха историята на средновековната българска литература¹¹. Посрещнати отначало със съмнение и дори отхвърлени от някои по-скептични представители на колегията, днес, след повече от половин столетие, те са вградени във фундаменталните знания на палеославистиката. Всичко това българският учен направи с характерния за него маниер – прецизно и систематично, с необорими доводи, основани върху задълбочено и пълно изясняване на фактите, със стремеж

⁹ П о п о в, Г. *Новооткрити химнографски произведения на Климент Охридски и Константин Преславски*. – Български език, 32 (1982), № 1, с. 3–26; П о п о в, Г. *Триодни произведения на Константин...*; С т а н ч е в, К., Г. П о п о в. *Климент Охридски...*, с. 112–219; П о п о в, Г. *Из химнографското наследство на Константин Преславски (Новооткрит трипеснец за предпразненство на Успение Богородично)*. – Palaeobulgarica, 19 (1995), № 3, с. 3–31; П о п о в, Г. *Канон за Рождество Христово от Константин Преславски*. – Palaeobulgarica, 22 (1998), № 4, с. 3–26; П о п о в, Г. *Хвална пълнина константинюва (Богоявленски предпразнични стихури на Константин Преславски в руски миней от XII–XIII в.)*. – Старобългарска литература, 31 (1999), с. 3–23; Р о р о в, G. *Über einen neuentdeckten Kanon zu Christi Geburt mit Akrostichon von Konstantin Preslavski*. – In: Ars Philologica. Festschrift für Baldur Panzer zum 65. Geburtstag. Frankfurt a. M.–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Wien, 1999, p. 654–659.

¹⁰ П о п о в, Г. *Химнографското наследство на Климент Охридски*. – В: Климент Охридски. Живот и дело (= Кирило-Методиевски студии. Кн. 13). София, 2000, с. 42–49; П о п о в, Г. *Службата за славянския първоучител Методий в Хлудовия миней 156*. – Старобългарска литература, 32 (2001), с. 3–20; П о п о в, Г. *За една предполагаема химнографска творба на Климент Охридски (Канон за св. Симеон Богоприемец)*. – В: *Иъсть оученикъ надъ оучителемъ*

свонмъ. Сборник в чест на проф. дфн Иван Добрев. София, 2005, с. 288–301; П о п о в, Г. *Проблеми на химнографското творчество на Климент Охридски (Към въпроса за пентикостарния състав на староизводните славянски триоди)*. – Palaeobulgarica, 32 (2008), № 2, с. 3–58; П о п о в, Г. *За принадлежността на старобългарския канон за Пренасяне на мощите на св. Йоан Златоуст към химнографското творчество на св. Климент Охридски*. – Старобългарска литература, 41–42 (2009), с. 31–43; П о п о в, Г. *Старобългарска църковна поезия...*; П о п о в, Г. *Църковните песенни послания на св. Климент Охридски*. – В: Свети Климент Охридски – пръв епископ на българския език. София, 2020, с. 125–137.

¹¹ Силно илюстративен е обзорът на Красимир Станчев върху дългата еволюция на науката по „битийния“ въпрос за съществуването на старобългарската поезия, вж. С т а н ч е в, К. *Исследования в области...*, р. 83–100; срв. и Д о б р е в, Ив. *Старобългарското химнографско наследство...*; T h o m s o n, F. *Medieval Bulgarian and Serbian Theological Literature: An Essential Vademecum*. – Byzantinische Zeitschrift, 98, 2005, № 2, p. 543–544; Т у р и л о в, А. *К уточнению объема и состава древнейшего славянского оригинального гимнографического корпуса в древнерусской рукописной традиции (На материале минейных служб)*. – Старобългарска литература, 35–36, 2006, с. 22–37.

към обективност и умение да отстоява деликатно научната истина¹².

Введените в науката химнографски текстове Георги Попов изучаваше от широк спектър от гледни точки, за да извлече нова достоверна информация за състава на глаголицата, за фонетичните и морфологичните особености на старобългарския език в този ранен период, за жанрово обособена лексика, непозната или слабо застъпена в класическите старобългарски паметници. В светлината на последните актуални дискусии около значението на лексикалните маркери за уточняване на произхода на дадена творба, изключително важна е неговата преоценка на употребата на архаичните и западнославянските компоненти. Според българския учен те носят не толкова датираща и локализираща стойност, а по-скоро бележат стилистично обогатен поетичен пласт в езиковата изразност на възникналите в българските средища творби и служат като градиво в акростиха¹³.

Безспорната идентификация на такъв внушителен брой нови непреводни творби придвижи в центъра на научните дирения акростиха, чиито прояви в старобългарската химнография включват и обичайните, и редките и усложнени форми (постишния и изосилабическия акростих)¹⁴. Разчетените скрити

¹² Вж. П о п о в, Г. *Проблеми и задачи на изследванията...*, с. 35–44; П о п о в, Г. *Византийската химнографска традиция...*, с. 397–406.

¹³ П о п о в, Г. *Триодни произведения на Константин...*, с. 144–145; П о п о в, Г. *Старобългарска църковна поезия...*, с. 156–157.

¹⁴ В това отношение знакова остава статията П о п о в, Г. *Акростих в гимнографическом творчестве учеников Кирилла и Мефодия*. – В: *La poesia liturgica slava antica*. XIII congresso Internazionale degli Slavisti. Blocco

фрази, които са организирани метрически, от своя страна обогатиха дела на старобългарската непесенна (наричана още и декламационна) поезия. Те също послужиха на своя откривател като неизползвано дотогава свидетелство за авторството на два емблематични нейни представителя – *Азбучна молитва* и *Проглас към Евангелието*¹⁵. Георги Попов пръв преосмисли и специалната роля, придадена на криптограмата от Кирило-Методиевите ученици. Освен че показват напълно овладяна поетическа култура за сътворяване на произведения от най-престижния жанр на средновековната литература, отговарящи при това и на най-високите естетически критерии, посветителските акростихове изпращат закодирани и актуалните послания на времето. Така чрез този сакрално натоварен модел старо-

tematico 14. *Relazioni*. Roma–Sofia, 2003, p. 30–55.

¹⁵ П о п о в, Г. *Триодни произведения на Константин...*, с. 122–125; П о п о в, Г. *Азбучната молитва – класическо произведение на средновековната българска литература*. – В: *Славянски глас*. Годишник на славянското дружество в България. Кн. 1. София, 2006, с. 45–53; П о п о в, Г. *Акростих в гимнографическом творчестве...*, p. 34–35. За дискусията относно авторството вж. библиографията у: С т а н ч е в, К., В. В е л и н о в а. *Проглас към Евангелието*. – В: *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Т. 3. София, 2003, с. 407–408; С т а н ч е в, К. *Исследования в области...*, p. 104–105; V e l i n o v a, V. *Il Proemio al Santo Vangelo e la tradizione Cirillometodiana*. – *Slavica Ambrosiana*, 1 (2010), p. 117–119; D i k o v a, E. *A Byzantine Poetic Form in a Ninth-Century Bulgarian Poem*. – *Studia Metrica et Poetica*, 9.2 (2022), p. 64–65; F u c h s b a u e r, J. *Zur frühen überlieferung der Azbučna molitva des Konstantin von Preslav*. – *Slovo*, 73 (2023), p. 63–64.

българските книжовници включват по-интелектуални аргументи (достъпни само за околото образование средновековен читател¹⁶) в полемиката за правото на славяните да използват своя език и писменост в богослужбена функция. С постиженията си Георги Попов илюстрира как и акростиховите фрази, и творбите, които ги съдържат, по своеобразен начин се вписват в идеологемата, подчинила целия кръг ранни паметници за светите Кирил и Методий и учениците им, а именно – присъединяването на славяните към народите, славещи Бога на своя език, е свято дело, което е станало по Божие изволение¹⁷.

Ученият пръв акцентира върху катехизиращата задача на старобългарската химнография като значителен фактор в духовно-просветителската дейност на Кирило-Методиевите ученици. В интертекстуалния анализ на предпразничните рождественски и богоявленски песнопения в стилистичен и комуникативен план той разгледа доминиращото присъствие на библейски лица, конкретни събития и персонажи, съпътстващи по норма Рождество Христово, в социо-културната среда на края на IX – началото на X в.¹⁸ Тези контекстуали-

зиращи наблюдения на Георги Попов наситиха по-плътено със смисъл реминисценцията в *Пространното гръцко житие на св. Климент*, гл. XXII¹⁹ („С тях хранил душите на по-простите българци, поейки с мляко тези, които не могли да приемат по-твърда храна...“, срв. 1 Кор. 3:2), обвързана с апостолското тълкуване на млякото като символ на базовите християнски истини и на получаването на вяра и познания²⁰. Така комплексният прочит на старобългарските химнографски текстове осветли един неповторим период в историята на българския народ в първите десетилетия след неговата християнизация.

При многостранното обглеждане на оригиналните произведения Георги Попов изясни и същностни проблеми на механизма на химнотворчеството, като проследи различните подходи на пораждане на оригиналните поетически текстове (пряко заемане на мотиви и образи, парафразиране, приспособяване на по-големи цялости, компилиране на преводни и непреводни компоненти и др.). В светлината на непрестанния диалог между византийската и славянската традиция неговите трудове илюстрираха как се възприема най-високото християнско словесно изкуство, как разнообразието на византийската химнографска книжнина и вариативността

¹⁶ Вж. Franklin, S. *Writing, Society and Culture in Early Rus, c. 950–1300*. Cambridge, 2002, p. 196–198; авторът приема славянските акростихове като имплицитен аргумент за равнопоставеността на славянския език и писменост с гръцките.

¹⁷ За идеологическата натовареност на този кръг съчинения срв. Станчев, К. *Исследования в области...*, p. 74–75, и цитираната там библиография.

¹⁸ Тази проучвателска насока е продължена и разгърната в изследванията на по-младите български учени, вж. например Савава, В. *Херменевтичен анализ на старобългарската служба за св. Климент Охридски*.

– *Palaeobulgarica*, 40 (2016), № 1, с. 25–50; Савава, В. *Песни от Климент*. Химничната прослава на св. Алексей, Човек Божи сред православните славяни. София, 2017 и др.

¹⁹ Цитатът е по Милев, А. *Гръцките жития на Климент Охридски*. София, 1966, с. 132–133.

²⁰ Срв. тълкуването на текста от Апостола у Наумов, А. *Идея – образ – текст. Исследования по церковнославянской литературе* (= *Slavia Christiana*. Язык. Текст. Образ). Москва, 2020, с. 125.

на богослужбната практика рефлектират в славянска среда и как старобългарската поезия придобива свои специфични особености. Георги Попов нееднократно показва, че средновековните ни песнописци създават на роден език и със средствата на новата азбука творби, които са съизмерими с върховите образци на византийската песенна поезия²¹.

Воден от стремежа си към изчерпателност и коректност, Георги Попов придале на немалка част от публикациите си стойността на справочници със систематизирана информация, почерпана от ръкописи, отделни частни изследвания, издания и инципитарии на византийската химнография. Ярکو илюстративна за тази проява на изследователския маниер на учения е монографията му за предпразничните рождественски и богоявленски песнопения Кланмента пнасн, където е обобщен не само целият песенен славянски материал от средновековните ръкописи, но и изобилният византийски репертоар за предпразничните последования на тези два празника²². Научната тежест на подобен труд е много висока, тъй като поради различни фактори византийската и славянската химнография не са представени в обхватни компактни спра-

вочници от типа на ВНГ, ВНЛ, ВНБС. Изобщо, разработената от Георги Попов едиторска концепция в тази монография е модел за публикуване и проучване в богословски, филологически и литургически план на средновековни непреводни богослужбни текстове. За съжаление, българският учен не дочака отпечатването на втората книга (със старобългарския репертоар за самите празници Рождество Христово и Богоявление) – готовия му труд, който непременно трябва да бъде издаден и да стане достояние на научната общност.

Чрез изучаването на оригиналния поетически корпус в неговия богослужбен контекст Георги Попов насочи научния интерес и към историята на славянските химнографски книги²³.

²¹ П о п о в, Г. *Триодни произведения на Константин...*, с. 51–60; П о п о в, Г. *Следи от разпространението на Наумовия канон за св. апостол Андрей*. – Старобългарска литература, 28–29 (1994), с. 10–22; П о п о в, Г. *Канон за Рождество Христово...*, с. 3–26; П о п о в, Г. *Хвална пѣнна константинова...*, с. 3–23; П о п о в, Г. *Химнография старобългарска през IX–X в.* – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 4. София, 2003, с. 400–414; П о п о в, Г. *Ценно издание на староруски служебни минеи за месец декември*. – *Palaeobulgarica*, 25 (2001), № 4, с. 107–116; П о п о в, Г. *Канонът за св. ап. Андрей от Наум Охридски*. – В: Пѣтн достѣнт. Сборник в памет на Стефан Кожухаров. София, 2003, с. 15–24; П о п о в, Г. *Богоявление тн поѣще хрсте славни (Старобългарски Канон за Богоявление)*. – Старобългарска литература, 33–34 (В чест на Климентина Иванова), (2005), с. 13–63; П о п о в, Г. *Канони на Рождество Христово в древней славянской минейной традиции*. – In: *Liturgische Hymnen nach byzantinischem Ritus bei den Slaven in ältester Zeit*. Paderborn, 2007, p. 298–315; П о п о в, Г. *Проблеми на химнографското творчество на Климент Охридски...*, с. 3–58; П о п о в, Г. *Химнографията за св. Йоан Златоуст в*

²¹ Вж. например П о п о в, Г. *Триодни произведения на Константин...*, с. 121–160; П о п о в, Г. *Новооткрит канон на Константин Преславски с тайнописно поетическо послание*. – *Palaeobulgarica*, 21 (1997), № 4, с. 3–17; П о п о в, Г. *Акростих в гимнографическом творчестве...*, р. 30–55; П о п о в, Г. *Новооткритият старобългарски Канон за Неделя Петдесетница и неговият византийски образец*. – *Palaeobulgarica*, 30 (2006), № 3, с. 3–48.

²² П о п о в, Г. *Старобългарска църковна поезия...*, с. 87–209, 381–447.

Текстологическите свидетелства за трансмисията на оригиналните творби в балканска и източнославянска среда дадоха тласък за решаването на възлови общи и частни въпроси. Той формулира неоспорима аргументация, че рецепцията на базовия корпус на византийската богослужебна литература в славянския свят съставя част от основополагането на богослужение на роден език в новопокръстеното Българско царство. Именно в публикациите на Георги Попов придобиха своите реални контури мащабът и синхронът при съставянето на корпуса богослужебни ръкописи в българските средища на границата между IX и X в., „подчинено на предварително обмислен и последователно осъществяван план, чиято крайна цел е реализиране на идеята за славянизация на Българската църква“²⁴. Работата му добави нови измерения на концепцията за старобългарската литература като парадигма в културната история на Slavia Orthodoxa²⁵, защото ясно откри

древното славянско ръкописно наследство. – In: Βυζαντινο-σλαβικά σπαράγματα. Χριστήριος τόμος στον Ομότιμο Καθηγητή Ι. Ταρνανίδη. Θεσσαλονίκη, 2010, р. 31–43; П о п о в, Г. *Химнографското наследство на Кирило-Методиевите ученици и съставът на Рождественско-Богоявленските последования в миней № 98 от Типографската сбирка в РГАДА, Москва.* – Старобългарска литература, 45–46 (2012), с. 9–85.

²⁴ П о п о в, Г. *Химнография старобългарска през IX–X в...*, с. 409–410.

²⁵ Срв. например публикациите и цитираната в тях библиография: П и к и о, Р. *Православното славянство и старобългарската културна традиция.* София, 1993, с. 171–190; D ž u g o v a, A., V. V e l i n o v a. *Byzantine Literature and Codex in the Reflecton of the Slavic Tradition. Once more on the Relations Model – Recipient.* – In: Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine

форматиращата роля на старобългарското химнично наследство за по-късно появилите се сръбска и източнославянска книжнина.

Когато Георги Попов започна своя научен път, старобългарската химнография бе недооценена, маргинализирана, ограничена до няколко служби за славянски светци и сведена до текстове с прозаическа организация. Когато, след половинвековно присъствие в науката, той премина в онзи по-добър живот, остави обновена, обогатена и пъстра картина на старобългарската книжовност, в която песенната поезия най-сетне зае съответстващата ѝ първостепенна позиция. Натрупаният огромен първичен материал даде подтик и за появата на първата цялостна обща история на средновековната поезия на православните славяни, където теоретично и концептуално са осмислени нововъведените творби и е преразгледан жанровият баланс на средновековната ни литература²⁶.

Разбира се, научните заслуги на Георги Попов не се свеждат само до химнологията. При изследване и на други медиевистични проблеми той отново попадна на ценни първични сведения и разви новаторски виждания (за Атонската редакция на богослужебните книги²⁷,

studies. Sofia, 22–27 August 2011. Vol. 1. Plenary papers. Sofia, 2011, р. 89–94; С т а н ч е в, К. *Изследования в области...*, р. 21–22, 197–198.

²⁶ Вж. главата „Поезия в древнеславянском литературном пространстве“ у С т а н ч е в, К. *Изследования в области...*, р. 83–139.

²⁷ П о п о в, Г. *Новооткрито сведение за преводаческа дейност на български книжовници от Света Гора през първата половина на XIV век.* – Български език, 28 (1978), № 5, с. 402–410; П о п о в, Г. *Триодни произведения на Константин...*, с. 114–120; П о п о в, Г. *Среднобългарският светогорски превод на*

за традицията на паримийния текст²⁸, за преценка на книжовните процеси по времето на българския цар Петър²⁹). Немалък е приносът му и в лексикографията като съавтор на академичния речник на старобългарския език, за който е изготвил над 800 статии³⁰.

Погледнато от дистанцията на изминалия половин век, сред най-големите заслуги на Георги Попов обаче е не само че тласна в нова благоприятна посока една сравнително застинала научна област – кирило-методиевските изследвания, но и че окрили две поколения за занимания в трудната проблематика на химнографията. Макар и вече по-рядко да излизат наяве нови акростихови произведения от онази бляскава епоха³¹, през последните десетилетия публикациите в химнологията продължават да заемат немалък дял от трудовете по старобългаристика, защото положената основа от първични извори и зададената методология на изследването им от българския учен гарантират научно значими резултати³².

Триода от първата половина на XIV век. – В: Преводите през XIV столетие на Балканите. София, 2004, с. 173–184.

²⁸ Попов, Г. *Към въпроса за ветхозаветните текстове в Триода.* – Die Slawischen Sprachen, 28 (1991), р. 103–120.

²⁹ Попов, Г. *Триодни произведения на Константин...*, с. 108–109; Попов, Г. *Богоявление ти пойдѣ...*, с. 32–34; Попов, Г. *Канони на Рождество Христово...*, с. 312.

³⁰ *Старобългарски речник.* Отг. ред. Д. Иванова-Мирчева. Т. 1–2. София, 1999–2009.

³¹ Последната находка е на Турилов, А. *Служба Климента Охридского на Богоявление в составе „Николиной минеи“ („Минеи Томича“).* – Славяноведение, 4 (2016), с. 3–14.

³² Показателни са откритията на оригинални акростихови произведения на Кирило-Методиевите ученици на Анатолий Турилов, Венета Савова, Людмила Мошкова, Мария Йовчева, Олга Крашенинникова и др.

И всичко това Георги Попов свърши тихо, без да изтъква колко ценни откри-

(срв. обобщената таблица у Йовчева, М. *Златният век на старобългарската химнография...*, с. 277–300); вж. също и Мирчева, Б. *Канонът за Кирил и Методий и Службата за Кирил в славянската книжнина.* В. Търново, 2001; Koucheva, R. *Sound and Sense in the Hymnographic Text (On a Troparion from the Acrostic Triodion Canon Cycle of Konstantine of Preslav).* – Scripta & e-Scripta, 1 (2003), с. 147–160; Костадинова, А. *Два неизвестни преписа на канона за Успение Богородично от Климент Охридски.* – Palaeobulgarica, 28 (2004), № 3, с. 67–84; Станкова, Р. *Сръбската книжнина през XIII век (контекст и текст).* София, 2007, с. 34–42; Ойчева, Р. *Построение смыслового и стилистического единства песни в великопостных канонах Константина Преславского.* – Труды Отдела древнерусской литературы, 58 (2008), с. 163–172; Светн Климент Охридскн. *Слова н службн.* Съст. П. Петков, И. Христова-Шомова, А.-М. Тотоманова. София, 2008; Петрова, Ст. *Акростихът – израз на същността в периферията.* – В: Маргиналното в/на литературата. София, 2012, 179–191; Петрова, Ст. *Канони за безплътните сили в славянските минеи.* – Старобългарска литература, 52 (2015), с. 85–116; Савова, В. *Песни от Климент. Химничната прослава на св. Алексий, Човек Божи...*; Христова-Шомова, И. *Песни от Климент. Служби от св. Климент Охридски за пророк, апостол, отец, мъченик и мъченица.* София, 2017; срв. и богословската гледна точка към оригиналните химнографски текстове в статиите: Дамьянова, Е. *Божие то снизхождане в трипеснеците на св. Климент Охридски,* с. 166–178; Кокудев, С. *Ангелските стихирни на преп. Роман Сладкопеев и влиянието на тяхното съдържание върху Свето-Климентовите азбучни стихирни за Рождество Христово,* с. 179–216; Игнатов, Л. *За св. Климент Охридски като църковен песнотворец и пръв български музикоучител,* с. 217–232, в сборника *Свети Климент Охридски – пръв епископ на българския език.* София, 2020.

тия е направил, без да очаква признания, похвали и награди. Но признанието за огромното му научно дело дойде, наградите – също: Георги Попов е славист със световна известност и със слава на голям учен. За своите заслуги той получи многобройни престижни награди: „Академик Ал. Теодоров-Балан“ на БАН и Софийския университет (1987 г.), Юбилеен медал „1300 години България“, Значка за отличие на БАН (1982 г.), Медал „Климент Охридски“ (1985 г.), Кирило-Методиевска награда (1989 г.), Наградата на Фонд „Научни изследвания“ към МОН (1998 г.) за разработването на проекта: „Старобългарски химнографски произведения на Кирило-Методиевите ученици“. Носител е и на Почетния знак на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ със синя лента, както и на Орден на Българската православна църква „Св. Климент Охридски“ I степен. За цялостните му проучвания върху старобългарското културно наследство той бе удостоен и с Голямата награда на Софийския университет за научноизследователска дейност в областта на социалните и хуманитарните науки (2020 г.).

Важна част от биографията на Георги Попов съставяше и неговата многогодишна преподавателска дейност. Той водеше лекции по старобългарски език и история на българския език в Пловдивския университет (1976–1988); по историческа граматика, старобългарски език и българска диалектология в Ин-

ститута по славистика към Университета в Залцбург (там води и семинарни занимания по старобългарска поезия, славянска палеография и текстология) (1988–1992); по църковнославянски език в Нов български университет (1999–2012); по църковнославянски език, старобългарска книжнина и химнология в Богословския факултет на Софийския университет (1999–2012), където всъщност именно той основа и разработи химнологията като задължителна дисциплина (2004). Беше член на редакционната колегия на списанията „Palaeobulgarica“ и „Богословска мисъл“ и на поредицата „Кирило-Методиевски студии“. До последно работеше и по задачата, която пое във връзка с канонизацията на Константин Преславски. Съчини тропар за преславския епископ, но си тръгна, без да дочака делото по канонизацията да се увенчае с успех.

Георги Попов обаче беше пример не само в професионално, но и в колегиално и чисто човешко отношение. Притежаваше безкрайна доброта, беше винаги усмихнат, благ и спокоен, прощаваше всичко на всички. Загърбил суетата на деня, той сякаш следваше напътствията на св. ап. Павел: „Но ти във всичко бодърствуй, скърби претърпи, дело на благовестник извърши, службата си добре изпълни“ (2 Тим 4:5).

Благодарим за благодарните уроци, които ни преподаде!

Поклон пред светлата му памет!

*Мария Йовчева,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
yovchevama@theo.uni-sofia.bg
ORCID: 0000-0003-2958-687X*

Дата на получаване на статията: 10.06.2023 г.